

VÁMIOS ÉVA*

Az Országos Műszaki Múzeum állandó kiállításának koncepciójáról

Előadásom témája azért aktuális, mert ezúttal kivételesen nem az Országos Műszaki Múzeum saját maga határozta el, hogy most ismét ír egy koncepciót a leendő állandó kiállításról, hanem erre felkérést kapott. A felkérés úgy szól: határozzuk meg, hogy tartalmilag mit mond majd el az állandó kiállítás, határozzuk meg olyan módon, hogy nem gondolkozunk felőle és nem utalunk arra, ez az állandó kiállítás hol lesz. Ez az alkalom módot nyújtott nekünk arra, hogy nagy, átfogó elképzelésünket arról, hogy az élettelen természettudományok, a technika és a magyar ipar fejlődését mutassuk be az állandó kiállításon körülbelül a rómaiaktól máig, módosítsuk. Úgy módosítsuk, hogy a kiállítás, amelyet elképzelünk, a saját gyűjteményeinkből megvalósítható legyen. Így lett tehát a címe: *„Kölcsönhatások, hozzájárulás és fogadtatás – Az élettelen természettudományok, a technika és a magyar ipar fejlődése a felvilágosodástól holnapig.”* Ez a meghatározás azt jelenti, hogy a saját gyűjteményeinkre támaszkodva, ha egyszer meg lehet valósítani, akkor viszonylag belátható időn belül megvalósítható koncepciót dolgoztunk ki.

A mai nap pedig azért alkalmas ennek a koncepciónak az ismertetésére, mert ha a novemberi ankéton vagyunk is, amely 19 éve jött létre először, a mai napon bizonyos fokig az Országos Műszaki Múzeumnak, mint országos múzeumnak, 30 éves fennállását is ünnepeljük. Ugyanis 1972. november 3-án kelt a törvényerejű rendelet, amely a múzeumot alapította, 1973. január 1-jével.

Elődünk, a Műszaki Emlékeket Gyűjtő és Nyilvántartó Csoport már rendelkezett azzal az épülettel, amelyben ma is elhelyezkednek az irodáink és raktáraink. Az elmúlt években, évtizedekben sok megoldási javaslat volt arra, hogy hogyan kellene a Kaposvár utcából állandó kiállítási helyre költöznünk. Az itt ülők többsége ennek különböző fázisait nyomon követte és velünk együtt úgy gondolja, hogy 6–30 000 m² az, amire szükségünk lenne egy állandó kiállításához, de középtávon 2,5–6000 m²-ig folyamatosan rendelkezésre álló, időszakos kiállítóhely is sokat lendítene az ügyön. A 15 500 tárgy, a 29 munkatárs itt a Kaposvár utcai épületben ezt a 30 évet sűrű tervezgetés közben élte meg. Az a változat, amely eleinte adott volt, hogy tudniillik Műszaki Múzeumot építünk, már jó ideje lekerült a napirendről. Ma úgy gondoljuk, és ez már így van legalább 5 éve, hogy ipari műemlékbe költözik a Műszaki Múzeum. Az ember úgy érzi, hogy ez Közép-Európában nagyon reális elképzelés, hiszen innen 5 óra autózásnyira Brnóban, a műszaki egyetemmel szemben, a rét túlsó végén egy szép, nem is annyira régi gyárat olyan műszaki múzeumná varázsoltak, hogy

* Országos Műszaki Múzeum, 1117 Budapest XI., Kaposvár u. 13.

mi is megirigyelhetjük. Az a műszaki múzeum még nincs nyitva, de azok a muzeológusok, akik az ICOM Magyar Nemzeti Bizottság kirándulására Brnóba december 3–4-én velünk jönnek, már láthatják. Úgyhogy a feladat alapvetően nem megvalósíthatatlan, nem olyat tűztünk ki magunk elé célként, ami egy ekkora országban az adott gazdasági viszonyok mellett lehetetlen lenne. Brnón kívül azonban nagyon sok egyéb nemzetközi tendenciára oda kell figyelnünk, mielőtt meghatározzuk, hogy mit is szeretnénk tenni.

Amit elérni szeretnénk, az olyan kiállítási tartalom, amely önálló hang, viszont innen is megvalósítható. Arra, hogy az egyes iparágak történetét, az egyes tudományágak történetét egymás után elmondjuk, valószínűleg nem lenne célszerű támaszkodnunk. A Deutsches Museum, a Science Museum London, sőt bizonyos fokig a Bécsi Műszaki Múzeum is ilyen, és ahhoz mérhető Magyarországról alkotni nem lehet. Nekünk olyan lehetőségünk nyitott, amelyben a természettudomány, a technika és a magyar ipar történetét a társadalmi fejlődéssel együtt mutathatjuk be. Ilyenre példa a Munka és Technika Múzeuma Mannheimban, vagy Washingtonban az Amerika Történelme Múzeum, amely eredetileg a Történelem és a Technika Múzeuma volt, de olyan csodálatosan sikerült ötvözni a technikát és a történelmet, hogy nemzeti történelmi múzeummá keresztelték át. Ilyen kiállításra lehetőségünk van, hiszen ha megnézzük a Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállítását, megnyugodhatunk benne, hogy egyetlen vitrin szól az ipari fejlődésről a 19. században. A politikai vonulatokat ismertnek vehetjük ebből a kiállításból a saját közönségünk számára, de ez a kiállítás sem a természettudományok, sem a technika, sem az ipar fejlődéséről nem szól, és nem szól a hétköznapi élet fejlődéséről, a munkahelyek, a háztartások fejlődéséről. Tehát, ha ilyen célkitűzéssel indulunk, olyat alkotunk, ami nem párhuzamos semmivel Budapesten.

A cél természetesen az, hogy szórakoztatva tanítsunk minden korosztályt, de nem együtt. Megtanultuk már a nagy múzeumoktól, hogy az az elképzelés, mely szerint a család együtt tölti az idejét a múzeumban, helyes ugyan, de számítanunk kell arra, hogy nem adhatjuk ugyanazt a kiállítást ugyanazon a módon a 3 éves gyerekeknek, mint az ő 30 éves apukájának. Kell arra számítanunk, hogy gyerekek számára külön részeket alkossunk meg.

Az egyik negatív példája az európai múzeumfejlődésnek a New Metropolis, avagy Nemo Amszterdamban, amely ezt a különválasztást olyan sok eszközzel valósította meg, hogy első nekifutásra nem volt eredményes. Volt olyan szerencsém, hogy vasárnap este sétálgathattam benne. Megoldották alapvető nagy problémájukat, tudniillik a rengeteg beépített kísérlet és számítógép üzemeltetését, de azt be kell látni, hogy ilyen iszonyatos anyagi erővel nem rendelkezünk. Ami a gyerekeknek szól, ami a kipróbálható, ami a kísérletes, abból az Országos Műszaki Múzeum leendő állandó kiállítása annyit vállalhat fel, amennyit a költségvetésével biztosítani is tud. Ha az amszterdami múzeumot nézzük, 9 Euro belépődíjat mi nem engedhetünk meg magunknak. Tehát bármennyire is a célkitűzések között marad az, hogy a történeti kiállításban, a történeti sétában megtanítsunk alapvető természeti törvényszerűségeket, és alapvető találmányok lényegét ismertessük, azért tudnunk kell, hogy határai vannak a tanításnak, a saját anyagi határaink. A kiállítás egyik célja tehát, hogy történeti sétára invitálja a látogatót, közben tanítva is, a lehetőségek határain belül. Egy lokomobil pl. azért kerül a kiállításba, hogy arra utaljon, nekünk is vannak jó állapotban lévő, működtethető történeti tárgyaink, melyek működni fognak, de ez a lokomobil sem fog reggeltől estig üzemelni. Háromszor egy nap meghirdetjük, hogy most pedig „*lokomobil és cséplés*”, oda lehet menni megnézni 10 percen.

Tehát a kiállítás fő célja, bemutatni a technika és az élettelen természettudományok terén a magyar eredményeket, mindenkor a világ fejlődéséhez mérve, annak előterében. A kiállítás tehát összehasonlít, minden lépésnél meghatározza helyünket a világban és nem csak azt tekinti értéknek, amit itt fedeztek föl, itt szabadalmaztattak, hanem komoly értéknek mutatja fel azt is, amikor jó minőségű terméket, nagy szériában itthon gyártottunk külföldi szabadalom alapján, amikor közelítőleg a világ szintjén tudtunk mozogni. A kiemelkedő eredmények bemutatása mellett a technika-transzfer bemutatásával együtt, ezen eredmények megalkotásának a helyszínét, a fontos nagy gyárat, kiemelkedő ipari központjainkat is bemutatnánk. Fontos célja a kiállításnak, hogy a természettudományokat és a technikát az elérhetetlenből, a fölöttünk uralkodóból lehozza a saját közel-

ségünkbe, hogy megmutassa a látogatónak: amit mi tanítunk, az az ő saját mindennapi élete, vagy az ő nagyapjának, dédapjának közvetlen környezete; hogy ő maga ért ahhoz, amit mi meg akarunk neki tanítani az ő saját, feltételezhetően halvány középiskolai emlékfoszlányaira támaszkodva. Bizalmat teremteni és szeretetet teremteni ezen tudományágak iránt, az a cél, a konkrét ismeretet az iskola kell, hogy megadja. Nekünk azt kell megmutatnunk, ami ezekben a szép, a szerethető, a közelálló. Tehát úgy állunk hozzá, ahogyan a Deutsches Museum jelenleg építés alatt álló kémia kiállítása, „*Kémia az egész világ és kémia vagy te magad is*”.

A kiállítás tematikája tehát kompromisszumot kell, hogy kössön a történeti séta és a tematikus kiállítások egymás mellé állítása között. Ez azt jelenti, hogy ahogyan a történeti sétán elindulunk, időről időre ablakot kell nyissunk egy-egy témára. Ennek történetét egy adott helyen mondjuk el az egész 300 évre, amelyről a kiállítás szól. Azt jelenti ez tehát, hogy pl. egy adott helyen ablakot nyitunk a szerszámgyártásra Magyarországon, mondjuk a 19. század végén, és a vonatkozó történetet elvisszük a felvilágosodástól holnapig. Kénytelenek vagyunk ezt azért is tenni, mert például egy olyan tárgye gyűjtemény, mint a szerszámgyűjtemény, nem engedi meg, hogy egy esetleges épületnek bármely helyére tegyük, annak a saját jellegzetessége szempontjából megvan az adott földszinti helye.

Ahogyan a történelmi sétában elindulunk a 18. század elejétől, a kiállítási egységek műhelyekkel kezdődnek. Céhesipart, kézműipart mutatunk be, szeretnénk a birtokunkban lévő mecenzéfi (Szlovákia), kapákat gyártó hármort egészében fölépíteni. Úgy gondoljuk, lesz berendezett kovácsműhelyünk, berendezett textilgyártó helyünk és aztán a műhelyek világából, valószínűleg az asztalosműhelyen át, eljutunk a tudomány világába. A tudomány világában a selmeci Bányászati Akadémiát, a tellúr felfedezését, a világ első nemzetközi tudományos társaságának létrehozását természetesen nem hagyhatjuk ki. Ebben a részben legalább egy laboratóriumot be is rendezünk.

A reformkor ismertetésekor természetesen kitérünk **Petzval, Petrik, Bolyai** munkásságára, de a központi látvány egy teljesen berendezett obszervatórium lesz.

A fizika és az elektrotechnika korabeli fejlődésének bemutatásából természetesen **Jedlik Ányos** és munkássága nem maradhat ki, de azért itt is a berendezett labor lesz az, amely a látogatónak valami közelit nyújt.

A Monarchia világából elsősorban erőgépeink, szerszámgépeink fogják a látogatót megragadni. Itt olyan lehetőségünk nem kínálkozik, hogy egész gyárrészt berendezzünk, ehhez nincs elég eszközünk. Viszont minden gyűjteményünk kap lehetőséget arra, hogy egy-egy tárggyal itt bemutatkozzék. A 19. század nagyiparát a fiókintézményeinkkel és a társmúzeumainkkal közösen megszerkesztett kiállítási részben tudjuk bemutatni (pl. a József Hengermalom, **Ganz Ábrahám** életműve stb.). Ennek a kiállítási résznek a megalkotásához már most szeretettel meghívjuk, felkérjük őket.

Az elektromos ipar bemutatásakor némileg könnyebb helyzetben vagyunk. Saját gyűjteményünk teljesen alkalmas arra hogy **Zipernowsky Károly, Déry Miksa, Bláthy Ottó** munkásságát, vagy az Egyesült Izzólámpagyár és laboratóriuma eredményeit bemutassuk.

Egy ilyen jellegű múzeumban kell legyen egy olyan tér, ahol előadások hangzanak el és ahol a nagyjaink iránti tisztelet fejezzük ki. Nem tagadjuk, a Deutsches Museum vonatkozó nagyterme hatással volt a koncepció kidolgozására és úgy érezzük, hogy az ilyen jellegű megnyilvánulásnak (t. i. szoborgalériának) egy akkora városban, mint Budapest, több helyszíne is lehet. Véleményünk szerint, ha a tudományban és technikában nagyot alkotó személyiségeink szobrai több helyen megjelennek a városban, akkor talán elérjük azt, hogy a közember műveltségének is részévé váljanak.

Azután sétálunk tovább. Megérkezünk azokhoz a részekhez, amelyek nem teljesen múzeumi kiállítás jellegűek, hanem „*a te környezeted*” címszó alá kerülnek. A fényképezés, az álló- és mozgókép készítés fejlődésének szemléltetésére egy teremben bemutatjuk a mozi vetítőhelyiségét három különböző korból, és a fal túloldalán vetítünk is korabeli filmet. Oda egyszerre 10–12 ember leülhet megpihenni és megnézni ezeket. A fényképezés szemléltetésére néhány, különböző korból való fényképésztermet és labort is bemutatunk. Ezek szerencsére rendelkezésre állnak. Az iroda forradalma című rész megint egyszer nem azt mondja el, hogy az írógép meg a sokszorosítógép

hogyan fejlődött, hanem azt, hogy az iroda, mint saját környezetünk hogyan változott az idők során. Hat, különböző korból származó irodát berendezünk, és duplumainkat a közönségnek kipróbálásra rendelkezésére bocsátjuk, hadd lássák, milyen nehéz volt ezekkel dolgozni. Nagy érdeklődésre tarthat számot és üdítő színfoltja lesz a kiállításnak a „*Barátaink a háztartásban tegnap és ma*” című rész.

Azután, ahogyan a dualizmusból kisétálunk, jönnek az igazi nagy bemutatási problémák. A két háború közti ipari fejlődésből, bizony, társzmúzeumaink nélkül a szénbányászat, a szénhidrogén bányászat nem bemutatható. Ezzel kapcsolatban felmerül, hogy bárhová is kerül majd a Múzeum, technikaparkra szükség lesz. Az alumíniumipar, a vegyipar és a gyógyszeripar, a textilipar és az élelmiszeripar nagy fejlődése a két háború közti korban lehetővé teszi különböző gyári részletek bemutatását. Ugyanez igaz a finommechanikai iparra és az időméréssel kapcsolatos kiállításra is. Van, szerencsére elég, nemcsak tárgyunk, hanem üzembrészünk is, amit össze tudunk állítani. Ezzel kapcsolatban egyszer majd el kell azon gondolkodni, kell-e egy műszaki múzeumnak bútort és gyárberendezést is gyűjtenie? Valószínűleg szükségünk lesz rá.

Nem én lennék, ha az oktatás, kutatás, találmányok részében a két világháború közötti fejlődésnek nem szentelnénk egy kiállítási részt a nők és az ipari tevékenység, a nők és a tudományos kutatás témájának.

Ami eddig elhangzott, azt nagyjából meg lehet csinálni a múzeum anyagából és a társzmúzeumok segítségével. A Történettudományi Intézet és a történeti kutatás mélyebb bevonására szükségünk van ahhoz, hogy a II. világháborúról szóljunk. Ugyanis nem becsületes megközelítés az, mely szerint a technika csak dicsőség. Be kell mutatnunk a rombolást is és be kell mutatnunk nagyon bonyolult folyamatokat 1945 után. Ezeket a folyamatokat, amelyek között nem lehet megkerülni az államosítást, a pereket, nagyon sok olyat, ami mélységesen vitatott mind a mai napig, csak akkor tudjuk bemutatni, ha ilyen alkalmakkor, mint ez a mai nap, és ennél is sokkal intenzívebben meg tudjuk kérdezni azokat a mérnököket, azokat a tudósokat, akik abban a korban ott voltak, szerepet játszottak. Meg tudjuk a véleményüket kérdezni, és utána is biztosak lehetünk benne, hogy nagyon sok kritikát fogunk kapni. Úgy tervezzük, hogy ha egyszer épületet kapunk, 3 év alatt eljutunk a kiállításban 1945-ig, de ami utána van, az még két évet igényel. Ezeket a nagyon nehezen tárgyalható korokat alaposan végig kell elemeznünk, főleg a tudomány és a technika szempontjából.

A Műszaki Múzeumnak jelen helyén az a szerencséje, hogy az egyetemek közelségében támaszkodhat a környező tanszékekre, a jövő eredményeire, illetve a jövő kutatásaira való utalásokban. Egy Műszaki Múzeumba járó ember mélységesen érdeklődik természetesen az iránt, hogy **Bolyai** mit csinált, meg az iránt is, hogy **Eötvös Loránd** mit csinált, de azért tudnunk kell, hogy igazán az érdekli, ővele mi fog történni, hogy mindazokból a dolgokból, amelyeket összeolvas, mi igaz és mi nem, amire mi nem fogunk tudni válaszolni. De kötelességünk az, hogy valamilyen orientálást adjunk. Hiszen az 1999-ben Budapesten megrendezett Tudomány Világkonferenciája arra a következtetésre jutott, hogy a modern nyugati tudománynak kommunikációs problémája van, nem tudja megmagyarázni a közembernek, aki a tudomány jövőjéről esetleg még szavaz is, mi is zajlik, és hogy ehhez a műszaki múzeumokat kell megkeresni, mert a múzeumoknak nincs kommunikációs problémájuk, a kommunikáció a feladatuk. Annál szomorúbb talán a ma reggel itt elhangzott gondolatokkal is egybevetve, hogy a műszaki múzeum nálunk ezt a feladatát sem tudja teljesíteni.

Én kérem az itt jelenlévőket, hogy erről a koncepcióról beszéljünk itt és másutt azért, hogy az jobb legyen és azért, hogy halljanak róla. Köszönöm a figyelmet.